

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY POKÓJ
NA LATA 2016-2019**

Spis treści:

1. Wstęp

- 1.1. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
- 1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

- 2.1. Podstawowe uregulowania prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
- 2.2. Formy ochrony zabytków
- 2.3. Prawa i obowiązki gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
- 2.4. Uregulowania prawne zawarte w pozostałych zapisach ustawowych

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

- 3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

- 4.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
- 4.2. Ochrona zabytków w obowiązujących opracowaniach planistycznych wykonanych na poziomie gminy
 - 4.2.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Pokój
 - 4.2.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

- 5.1. Zarys historyczny i rozwój przestrzenny
- 5.2. Krajobraz kulturowy
- 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

- 5.3.2. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy. Ocena stanu zachowania
 - 5.3.3. Zabytki ruchome
 - 5.3.4. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków
 - 5.3.5. Stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków
 - 5.3.6. Zabytki w zbiorach muzealnych
 - 5.3.7. Dziedzictwo niematerialne
 - 5.3.8. Gminna ewidencja zabytków
6. **Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń**
 7. **Założenia programowe**
 - 7.1. Priorytety polityki gminnej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.2.1. Działania związane z opieką nad zabytkami oraz ochroną krajobrazu kulturowego
 - 7.2.2. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków i walorów krajobrazu kulturowego
 8. **Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami**
 9. **Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami**
 10. **Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami**
 11. **Literatura**
 12. **Aneks 1. Gminna Ewidencja Zabytków**
 13. **Aneks 2. Załącznik graficzny**

1. WSTĘP

1.1. CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przedmiotem opracowania są działania związane z opieką oraz wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego znajdującego się w granicach administracyjnych gminy Pokój. Podstawą dla ich rozpoznania oraz oceny jest wykonana w 2009 r. gminna ewidencja zabytków. Przyjęty przez radę gminy program opieki nad zabytkami jako element polityki samorządowej służyć powinien podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Skutki wdrażania programu powinny być odczuwalne dla społeczności lokalnej – głównego beneficjenta podejmowanych działań gdyż zachowane i dobrze utrzymane dziedzictwo kulturowe wpływa na wzmocnienie poczucia tożsamości i identyfikacji mieszkańców, wyróżniając jednocześnie obszar miasta i przesądając o jego atrakcyjności. Program może służyć również innym jednostkom samorządu terytorialnego, jednostkom badawczym i naukowym, właścicielom obiektów zabytkowych i osobom zainteresowanym dziedzictwem kulturowym.

Główne cele programu opieki nad zabytkami wyznacza ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹. Celem nadrzędnym jest poprawa stanu zachowania środowiska kulturowego, zahamowanie jego degradacji oraz uświadamianie potrzeb i zasad ochrony tegoż środowiska wśród społeczeństwa miasta. Sposobem realizacji tych założeń są następujące cele szczegółowe:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- uregulowanie stanu formalno-prawnego obiektów i obszarów zabytkowych
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami, w tym przygotowanie właścicieli i dysponentów

1

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162, poz. 1568, z późn. zm., art. 87, ust. 1 i 2.)

obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych Unii Europejskiej

- podejmowanie współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych na podstawie wcześniej określonych warunków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- inicjowanie i wspieranie działań edukacyjnych, informacyjnych, turystycznych i innych mających na celu propagowanie znajomości zabytków i opieki nad zabytkami,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego

1.2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną dla niniejszego opracowania jest ustawowy obowiązek nałożony na samorządy do sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami². Program ten, po uzyskaniu opinii Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Co dwa lata Radzie Gminy przedstawiane jest sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami.

Przyjęte założenia struktury i formy opracowania opierają się na wytycznych rekomendowanych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa)³.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

2.1. PODSTAWOWE UREGULOWANIA WYNIKAJĄCE Z USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest Ustawa z dn. dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa reguluje pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków,

2

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późn. zm., Art. 87.)

3

Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny, opr. zbiorowe, Warszawa 2008.

w tym administracji rządowej i samorządowej, sposoby finansowania opieki nad zabytkami oraz ich ewidencjonowania.

Zgodnie z ustawą (art. 3) **zabytkiem** określana jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Podstawowa klasyfikacja zabytków to:

- **Zabytek nieruchomy**, za który uznaje się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.
- **Zabytek ruchomy**, który stanowią dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- **Zabytek archeologiczny** za który uznaje się zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. W szczególności mogą to być pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- **Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** to przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.
- **Historyczny zespół budowlany** to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.
- **Krajobraz kulturowy** to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

W myśl obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzone zostały również pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami (art. 4, 5):

- **Ochrona zabytków** polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować
- uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- **Opieka nad zabytkiem** w rozumieniu ustawy sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, a także korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości, popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

2.2. FORMY OCHRONY ZABYTKÓW

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadza następujące formy ochrony zabytków nieruchomych:

- **wpis do rejestru zabytków**, odbywa się na podstawie decyzji konserwatora wydawanej z urzędu lub na wniosek właściciela obiektu lub użytkownika wieczystego gruntu. Do rejestru może być też wpisane otoczenie obiektu wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna danego obiektu,
- **uznanie za pomnik historii**, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury określając jego granice odbywa się na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego,
- **utworzenie parku kulturowego**, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego**, ochrona pośrednia oparta o prawo miejscowe pozwala

na wprowadzenie podstawy do ochrony dla zabytków położonych na obszarze gminy wpisanych i niewpisanych do rejestru zabytków oraz na wprowadzenie dodatkowych rozwiązań ochronnych w tym stref otoczeń, ochrona pośrednia jest również dedykowana parkom kulturowym,

- **ochrona w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego,** forma ochrony pośredniej dla zabytków znajdujących się wykazie zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków utworzonej z trzech komponentów: zabytków wpisanych do rejestru zabytków, zabytków włączonych (i planowanych do włączenia) do wojewódzkiej

ewidencji zabytków oraz innych zabytków wskazanych przez samorząd gminy ⁴.

2.3.PRAWA I OBOWIĄZKI GMINY W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Prawa i obowiązki gminy regulują zapisy zawarte w Ustawie o samorządzie gminnym z dn. 8 marca 1990 r. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W szczególności zadania te obejmują sprawy m.in. ładu przestrzennego, kultury, oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Konserwatora) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy. Studium i plany miejscowe wymagają odpowiednio zaopiniowania lub uzgodnienia z Konserwatorem (art.18 i art. 20)
- obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy dotyczy zabytków wpisanych do

4

Art. 19 pkt. 1a Ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DZ. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474); Por. I. Mikiciuk, *Gminna ewidencja zabytków w świetle zmian wprowadzonych Ustawą o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, Kurier Konserwatorski, Nr 9, 2010, s. 5-10.

- rejestr zabytków, włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków – oraz planowanych – a także innych zabytków wskazanych przez samorząd gminy (art.22 ust.4)
- przyjmowanie przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) zawiadomień o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem i niezwłoczne przekazywanie ich zgodnie z ustawą wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków (art.32 ust.1 pkt 3 i ust.2)
 - przyjmowanie przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym i niezwłoczne przekazywanie ich Konserwatorowi (art. 33 ust.1 i 2)
 - sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny (art.71)
 - prawo udzielania przez radę gminy, w trybie określonym odrębnymi przepisami, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81)
 - sporządzanie przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) i przyjmowanie przez Radę Miasta (po uprzednim zasięgnięciu opinii Konserwatora) na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, ogłaszanego w wojewódzkim dzienniku urzędowym i przedstawianie co dwa lata Radzie Miasta sprawozdanie z realizacji programu (art.87)

2.4. UREGULOWANIA PRAWNE ZAWARTE W POZOSTAŁYCH ZAPISACH USTAWOWYCH

Regulacje prawne odnoszące się do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uwzględniają również następujące zapisy ustawowe:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

3.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Prawny wymiar ochrony dziedzictwa kulturowego został zapisany na poziomie konstytucyjnym jako obowiązek państwa i obywatela⁵. Konstytucja RP nie posługuje się wprawdzie pojęciem „dziedzictwo kulturowe”, ale stosuje wyrażenia bliskoznaczne „dobra kultury” i „dziedzictwo narodowe”. Umieszczenie ochrony na tak wysokim poziomie świadczy o istotnej randze tej problematyki z punktu widzenia interesu prawnego państwa.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Pokój jest spójny z dokumentami sporządzonymi na szczeblu krajowym. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Kluczowe zadania polityki państwa w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego uwzględniają następujące dokumenty:

- Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (dokument w przygotowaniu)
- Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020)

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powinien być podstawowym dokumentem określającym politykę państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego⁶. Dotychczas program nie został przyjęty przez Radę Ministrów (dokument w przygotowaniu). Program ma określić cele i kierunki działań organów i jednostek administracji publicznej oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram planowanych

5

Konstytucja RP z dn. 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, art. 5, 6, 86)

6

Zgodnie z art. 86 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568, z późn. zm.).

realizacji. W opracowanych tezach do programu krajowego za cel główny przyjęto wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce oraz poprawa stanu ich zachowania. Realizacji tego celu mają sprzyjać poszczególne założenia:

1. W sferze dotyczącej postępowania względem obiektów zabytkowych wskazane jest siedem podstawowych zasad konserwatorskich:
 - zasady *primum non nocere*,
 - zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
 - zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
 - zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
 - zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
 - zasady odwracalności metod i materiałów,
 - zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie
2. Uwarunkowania dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami:
 - określenie stanu zabytków ruchomych i nieruchomych, zabytków archeologicznych i techniki, a także ocena i stan krajowych zasobów pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa
 - ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, stanu uregulowań prawnych, organizacyjnych i finansowych
3. Działania o charakterze systemowym:
 - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa
 - przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz wprowadzenie jej do polityk sektorowych
4. Skuteczny system finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej
5. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania. Ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych
6. Kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia. Zwrócona jest uwaga na podstawowe znaczenie jaką ma edukacja społeczeństwa oraz edukacja

właścicieli i użytkowników. Dla tych ostatnich istotne jest upowszechnianie zasad konserwatorskich i zasad etyki konserwatorskiej oraz zaznajamianie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami

7. Współpraca międzynarodowa

Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013 (wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 – 2020, z roku 2005)⁷ stanowi rządowy dokument tworzący ogólne założenia dla polityki kulturalnej państwa funkcjonującej w warunkach rynkowych, której głównym celem jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Wdrażanie strategii rozwoju kultury realizują zawarte w dokumencie narodowe programy kultury.

Instrumentami realizacji celów strategii, określającymi priorytetowe obszary interwencji są programy operacyjne. Stanowią one podstawę do ubiegania się o środki z budżetu państwa na zadania z zakresu kultury realizowane przez różne podmioty. Ogłoszenie programów wraz z środkami finansowymi na dany rok budżetowy następuje decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Kluczowym programem operacyjnym w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest **Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe**, który jak dotąd ogłaszany był corocznie. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- **Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych**, celem którego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych
- **Rozwój kolekcji muzealnych**, koncentruje się na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, konserwacji i digitalizacja muzealiów, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

3.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Pokój na lata 2016-2019 jest zbieżny z:

7

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami Powiatu Namysłowskiego na lata 2016-2019, w którym zapisano, że należy dołożyć starań o zachowanie zabytkowych parków stanowiących zasób walorów przyrodniczych. Ich rewitalizacja służyć może przywróceniu im pierwotnych funkcji (np. zdrojowej jak w przypadku parku w Pokoju) bądź nowych np. edukacyjnych.

„Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019” (Załącznik do Uchwały Nr XVIII/206/2016 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 14 czerwca 2016 r.) W niniejszym dokumencie proponuje się oprócz szeregu innych priorytetów, które kontynuują zalecenia poprzednich programów zwrócić szczególną uwagę na problemy związane z polepszeniem stanu zespołów rezydencjonalnych. Śląsk, w tym region opolski, jest prawdziwą skarbnicą eklektycznej, historyzującej architektury pałacowej z XIX i początków XX wieku, przy czym w wielu obiektach tego typu zachowały się fragmenty starszych założeń, klasycystycznych, barokowych, nawet renesansowych. Oprócz tego większa uwaga należy się zabytkom techniki oraz zabytkom archeologicznym, zwłaszcza mającym własną formę krajobrazową. Do zadań priorytetowych zaliczono również działania w kierunku zwiększenia rangi opolskich zespołów zabytkowych (kolejne wpisy na liście Pomników Historii oraz zainicjowanie starań o wpis zespołu Góry Świętej Anny na listę Światowego dziedzictwa UNESCO). Celem nadrzędnym dokumentu jest kontynuacja działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego w całym jego bogactwie i zróżnicowaniu, a także lepszego wykorzystania potencjału w nim tkwiącego, polepszenia jego dostępności i wszechstronnej promocji .

„Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.”(Uchwała Sejmiku Województwa Opolskiego uchwałą nr XXV/325/2012 z dnia 28 grudnia 2012) <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/koncepcja-przestrzennego-zagospodarowania-kraju/>

Strategia (s. 46) wskazuje, że „za wizytówkę regionu uważa się kompleksy architektury sakralnej i świeckiej, zespoły zamkowe i pałacowo-parkowe oraz drewniane kościoły włączone w szlak architektury drewnianej Polski Południowej będący częścią europejskiego szlaku. Problemem w opisywanym obszarze jest utrudniona infrastruktury kulturalnej, która często obciążona jest barierami architektonicznymi, dostępność do technicznymi i w komunikowaniu się, wymaga zatem adaptacji, generalnego remontu oraz wyposażenia poszczególnych obiektów. Zapewnienie dostępności dotyczy również sposobu komunikacji z osobą niepełnosprawną jako odbiorcą. Jest to jeden z czynników, który wpływa na poziom wskaźników określających uczestnictwo mieszkańców w rozwoju kultury regionu, który utrzymuje się na zauważalnie niższym pułapie niż przeciętnie w Polsce”.

„Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020”, Program zakłada działania wspierające w zakresie m.in. ochrony środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego, zwłaszcza w „Osi priorytetowej V” RPO WO 2014-2020 znajduje się „Ochrona środowiska,

dziedzictwa kulturowego i naturalnego. W Programie określono, że „Dziedzictwo kulturowe jest znaczącym czynnikiem rozwoju województwa opolskiego; Za wizytówkę województwa uznaje się kompleksy architektury sakralnej i świeckiej oraz zespoły zamkowe i pałacowo-parkowe; Czynnikiem rozwoju regionu jest zróżnicowana oferta kulturalna instytucji kultury, które prowadzą edukację kulturalną oraz popularyzują dawną i współczesną kulturę ludową; Jednym z działań realizacji celu strategicznego SRWO 2020 Aktywna społeczność regionalna jest propagowanie i zachowanie wielokulturowego dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu; Do osiągnięcia celu strategicznego SRWO 2020 Nowoczesne usługi oraz atrakcyjna oferta turystyczno-kulturalna niezbędna jest realizacja celu operacyjnego Rozwój usług turystyki, kultury i sportu oraz ich infrastruktury”. Do wsparcia przewidziano następujące typy działań: 1. Przebudowa, remont, zakup wyposażenia dla obiektów kultury, służące podwyższeniu standardu technicznego, w tym dostosowaniu do wymogów bezpieczeństwa wynikających z aktualnych przepisów prawa, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 2. Odbudowa, przebudowa, konserwacja, remont lub wyposażenie obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dziedzictwa naturalnego, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 3. Budowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz zagospodarowania terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego lub naturalnego, dostosowanie tych obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jedynie jako element uzupełniający projektu. 4. Przebudowa lub remont budynków wraz z wyposażeniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów oraz ich zabezpieczenia. 5. Konserwacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych. 6. Działania edukacyjne, informacyjne jako integralny element projektu. 7. Działania dotyczące wykorzystania, rozwoju aplikacji i usług teleinformatycznych związanych z kulturą i turystyką jako integralny element projektu.

„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego”. Aktualny plan został przyjęty uchwałą nr XLVIII/505/2010 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 września 2010 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie regionu, rozumianej jako celowe oddziaływanie władz województwa na rozmieszczenie funkcji i przestrzenne różnicowanie dynamiki rozwoju. Głównym zadaniem Planu jest określenie przestrzennych uwarunkowań rozwoju oraz kierunków i priorytetów kształtowania środowiska przyrodniczego, kulturowego i zurbanizowanego w ciągu najbliższych kilkunastu lat, w dostosowaniu do strategicznych kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego województwa zawartych w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego, z równoczesnym uwzględnieniem koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Dokument stanowi podstawę dla opracowania programów rozwoju województwa, zapewnia wiodącą rolę w zakresie

przestrzennej koordynacji działań na poziomie regionu i na poziomie lokalnym. Umożliwia efektywne wybory priorytetów na zasadach zrównoważonego rozwoju, przy zachowaniu 4 możliwości negocjacji pomiędzy stronami w zakresie ważności i spodziewanych efektów działań. Plan kładzie „nacisk na zapewnienie wysokiego poziomu ładu przestrzennego rozumianego, jako dążenie do harmonii, uporządkowania, proporcjonalności i równoważenia środowiska przyrodniczego i kulturowego z potrzebami urbanizacji”.

4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI PROGRAMOWYMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

Program jest zbieżny ze Strategią ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Pokój na lata 2016-2020. Ta strategia jest elementem polityki samorządowej. Jej celem jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami, a także dziedzictwa niematerialnego. Służy inicjowaniu i wspieraniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania spuścizny kulturowej. Wskazane w niej działania są ukierunkowane na poprawę stanu zabytków oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Strategia, m.in. poprzez inicjatywy edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Dbłość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. „małą ojczyzną”, a także sprzyja rozwojowi społeczno-gospodarczemu gminy w branżach: gastronomicznej, noclegowej, obsługi ruchu turystycznego, handlowej, usług konserwacji zabytków.

Program jest zbieżny ze Strategią Rozwoju Gminy Pokój na lata 2014-2020. W Strategii zapisano, że gmina planuje dokonać rewitalizacji zespołu parkowego w Pokoju. Gmina Pokój ma potencjał rozwoju w zakresie rozwoju turystyki weekendowej i uzdrowiskowej. O atrakcyjności turystycznej decydują przede wszystkim rozległe tereny dzikiej przyrody wchodzące w skład Stobrowskiego Parku Krajobrazowego, który otacza wieś Pokój. Gmina prowadzi również prace zmierzające do uzyskania statusu uzdrowiska. Atrakcyjność turystyczną gminy znacząco podniesie planowana do realizacji w najbliższych latach rewitalizacja zabytkowego parku zdrojowego w miejscowości Pokój.

4.2. OCHRONA ZABYTKÓW W OBOWIĄZUJĄCYCH OPRACOWANIACH PLANISTYCZNYCH WYKONANYCH NA POZIOMIE GMINY

Program opieki nad Zabytkami jest zgodny z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy jakimi są:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Pokój
- Miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Z uwagi na weryfikację obiektów zabytkowych w ramach opracowanej przez gminę w 2009 r. Gminnej Ewidencji Zabytków oraz zmianach w zapisach ustawowych dotyczących form ochrony, dotychczasowe zapisy zawarte w Studium wymagają aktualizacji i przedstawione są w rozdziale Założenia programowe niniejszego programu.

4.2.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Obiekty proponowane do uznania za pomnik historii Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego proponuje się obiekt zabytkowy pn. „Pokój – kościół ewangelicki” do objęcia ochroną w postaci uznania za pomnik historii. Wpis na listę pomników historii znajduje się w gestii Prezydenta RP. Pomnik powinien obejmować obiekt zabytkowego kościoła, z możliwością poszerzenia granic o tereny przyległe.

Obszary proponowane do utworzenia parku kulturowego Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego postuluje się utworzenie parku kulturowego pn. „Zespół parkowo-ruralistyczny – Pokój”. Jako wstępne granice projektowanego parku kulturowego wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej „A” jednakże mogą ona ulec zmianie w wyniku badań i analiz szczegółowych. Utworzenie parku kulturowego leży w gestii samorządu gminnego po konsultacjach z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zasady i kierunki ochrony na obszarze parku kulturowego określa się w miejscowych planie zagospodarowania przestrzennego sporządzanego dla tego terenu obligatoryjnie.

Kierunki w zakresie ochrony wartości kulturowych wsi winny obejmować takie działania jak:

ochronę zabytkowego krajobrazu wsi Pokój,
konserwację i rewaloryzację w odniesieniu do obiektów i terenów zabytkowych w tym parków,
adaptację w odniesieniu do obiektów i terenów o potencjalnych wartościach kulturowych,

realizację nowych obiektów wkomponowanych harmonijnie w istniejącą, historycznie ukształtowaną strukturę zabudowy.

Polityka w zakresie ochrony wartości kulturowych winna obejmować takie działania jak: ochronę zabytkowego układu zabudowy wsi przestrzennego, utrzymanie stref układów, ustalenie zasad zabudowy i historycznych i kulturowych układów. Dalsze działania winny obejmować: konserwację i adaptację w odniesieniu do obiektów i modernizację a dysharmonizujących obszar o wartościach kulturowych, realizację ukształtowaną strukturę zabudowy. Dla nowej zabudowy należy przyjąć poniższe zasady: – należy zapewnić ochronę ciągów i osi widokowych poprzez odpowiednie kształtowanie zabudowy. Dla obiektów objętych ochroną konserwatorską należy generalnie przewidzieć przeznaczenie na funkcje zgodne z ich pierwotnym przeznaczeniem. Faktyczne funkcjonalne przeznaczenie obiektu zabytkowego winno odbyć się w ramach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w porozumieniu z konserwatorem zabytków zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2003 Nr 162, poz.1568 z późn. zm.)

4.2.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru. W chwili obecnej obowiązuje 2 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całych wsi Pokój, Zieleniec.

Wyznaczone w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania kierunki polityki przestrzennej wobec środowiska kulturowego realizowane są w uchwalanych planach miejscowych każdorazowo uzgadnianych z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Warto zaznaczyć, że zgodnie z nowelizacją Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁸ ochrona dla obiektów nie ujętych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego realizowana jest w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Jest to forma ochrony pośredniej dla zabytków znajdujących się wykazie zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków utworzonej z trzech komponentów: zabytków wpisanych do rejestru zabytków, zabytków włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz innych zabytków wskazanych przez samorząd gminy.

8

Ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DZ. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474); Por. I. Mikiciuk, *Gminna ewidencja zabytków w świetle zmian wprowadzonych Ustawą o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, Kurier Konserwatorski, Nr 9, 2010, s. 5-10

5. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

3.1. ZARYS HISTORYCZNY I ROZWÓJ PRZESTRZENNY GMINY POKÓJ

położenie fizyczno-geograficzne i administracyjne

Pod względem fizyczno-geograficznym, gmina Pokój stanowi część prowincji – Niż Środkowoeuropejski, pod prowincji Niziny Środkowopolskie, makroregion Nizina Śląska. Położona jest w granicach mezoregionu *Równina Opolska*

Południowo-zachodnia część gminy, położona jest na terenie *Stobrowskiego Parku Krajobrazowego*, północno-zachodnia w granicach obszaru chronionego krajobrazu – *Lasy Stobrowsko-Turawskie*.

Strukturę przestrzenną analizowanej gminy charakteryzują:

- duże obszary terenów leśnych,
- równomiernie rozmieszczona sieć osadnicza,
- wyodrębniające się w krajobrazie gminy doliny rzeki: Stobrawy, Bogacicy i Budkowiczanki oraz stawy rybne,
- przebieg drogi kolejowej i drogi o znaczeniu regionalnym.

Gmina Pokój została utworzona w 1973 r. z dawnych gromad Pokój i Dąbrówka Dolna oraz z sołectwa Ładza należącego do gromady Kup.

Administracyjnie gmina usytuowana jest w południowej części (położonego na północnym zachodzie województwa opolskiego) powiatu namysłowskiego. Graniczy z gminą Świerczów na północnym zachodzie, na północy z gminami Domaszowice i Wołczyn, na południowym zachodzie z gminą: Popielów, na południu z Dobrzeniem Wielkim, na wschodzie z gminą Murów. Odległość od wojewódzkiego miasta Opolą wynosi około 30 km.

Sieć osadniczą tworzy 18 jednostek osadniczych, w tym 13 wsi sołeckich: Dąbrówka Dolna, Domaradz, Domaradzka Kuźnia, Fałkowice, Kopalina, Krogulna, Krzywa Góra, Lubnów, Ładza, Pokój, Siedlice, Zawisć i Zieleniec oraz 5 przysiółków Domaradza: Jagienna, Żabiniec, Paryż, Kozuby, Świerczowskie.

Z wyjątkiem wsi Pokój będącej siedzibą władz samorządowych, pozostałe wsie nie należą do silnie zurbanizowanych

Powierzchnia gminy wynosi 133 km², liczba mieszkańców – 5604 osób, w tym 2848 kobiet. Gęstość zaludnienia wynosi 42 os./km². Wiodącą funkcją w gminie jest leśnictwo i rolnictwo z gospodarką rybacką.

Użytki rolne zajmują powierzchnię 4 846 ha, co stanowi 36,4% powierzchni ogólnej gminy, z czego grunty orne zajmują ok. 87% powierzchni użytków rolnych. Jest to skutek stosunkowo wysokiej żyzności gleb w północno-wschodniej części gminy. Walory rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminie Pokój są raczej słabe. Gmina posiada wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynoszący 63,3 punkty. Struktura użytkowania gruntów rolnych przedstawia się następująco: grunty orne - 4846 ha, sady – 9 ha, łąki – 1 242 ha, pastwiska – 114 ha [Rocznik ..., 2003]. Trwałe użytki zielone zajmują znaczne

tereny (13% użytków rolnych) przede wszystkim w dolinach rzek: Stobrawy, Budkowiczanki i Bogacicy.

Historia

Fałkowice, Domaradz, Krogulna, Zieleniec należą do starszych miejscowości powiatu namysłowskiego. Pierwsza wzmianka o Fałkowicach pochodzi z 1309 roku.

Okolice Pokoju (kompleksy leśne Krogulna i Zieleniec) do pierwszej połowy XVIII wieku należały do hrabiego von Redena. Drogą dziedziczenia po roku 1719 stały się własnością najpierw księcia Ulryka II, a następnie księcia C.Ch. Erdmanna wirtemburskiego, który założył osadę Pokój.

Założenie wsi Pokój datuje się na rok 1748. W okresie tym powstał mały folwark drewniany, kilka skromnych chat chłopskich i leśniczówka. Dobra leśna o promieniu około 5 km otoczono wysokim murem, poprzecinano ośmioma alejami zbiegającymi się centralnie i wpuszczono tam zwierzynę leśną (stąd nazwa tego obiektu – zwierzyniec). Nieco później, w miejscu przecięcia się alei zbudowano drewniany zamek o charakterze warownym, otoczony fosą z dwoma mostami zwodzonymi. Ta drewniana budowla spłonęła w 1751 roku, a na jej miejscu rok później rozpoczęto budowę murowanego zamku. Wokół zamku powstał ogród otoczony murem zdobionym wazami i lampami. Promieniście, w stosunku do zamku, zbudowano osiem oficyn dworskich (zwanym kawalerskimi) i przy nich wyznaczono osiem mniejszych placów zamkniętych ośmioma bramami.

Z zastosowanego urbanistycznego układu radialnego (promienistego) wynikało, że pierwotnie nie zakładano powstania miasta. Jednak w drugiej połowie XVIII wieku oprócz ludzi związanych z zamkiem zaczęli się osiedlać rzemieślnicy, między innymi: szklarz, tkacz, szewc, kramarz, szynkarz czy garncarz. Pod koniec wieku wybudowano w Pokoju również budynek biblioteki, dom muzyków, restaurację i hotel, dom nadleśniczego i sekretarza. Centrum miejscowości miało charakter parkowy, dalej pomiędzy dwiema alejami (Luizy i Opolską) rozciągał się ogród zamkowy w stylu francuskim, zaś wokół jednego z stawów (Wilhelminy) utworzono park angielski. W okresie tym powstały także inne budowle, w tym między innymi zamek letni przekształcony na Dom Koncertowy – ważny ośrodek kultury w XIX wieku, amfiteatr, gwiazdzista twierdza i wiele rzeźb i figur rozlokowanych w parku.

Równoległe z budową zamku murowanego rozpoczęto prace związane z osuszaniem okolicznych terenów zabagnionych i założeniem stawów do hodowli karpia. Stawy powstały głównie w obniżeniach terenu dzięki tworzonej groblom i zaporom. Powstało wówczas siedem stawów różnej wielkości z licznymi wysepkami. Oprócz stawów wybudowano również sieć kanałów łączących poszczególne stawy. W latach 80-tych XIX wieku teren stawów udostępniono dla przejazdów kajakami i gondolami. Aktywność rozwinęło tu bractwo strzeleckie, powstałe w 1795 roku, a będące ozdobą wszystkich uroczystości dworskich.

W bliskiej odległości od zamku na sztucznie utworzonych podczas budowy stawów pagórkach (później specjalnie wyprofilowanych tarasach) założono winnicę.

Prace rozpoczęto w 1780 roku. Sprowadzono wówczas ponad 21 tys. sadzonek winorośli a teren winnicy był chroniony przez całą dobę. Wraz z budową winnicy powstały: budynek gospodarczy i dom winoogrodnika. Systematycznie winnica przynosiła dochody. Po kilku latach funkcjonowania zaczęto nawet obchodzić święto winobrania. Jednak winnica nie funkcjonowała zbyt długo – bo zaledwie 20 lat. W wyniku silnego mrozu w 1803 roku większość sadzonek winorośli zmarła i nie podejmowano się ponownej próby nasadzeń.

Pod koniec XIX wieku, w wyjątkowo trudnych czasach miejscowość nagle ponownie ożyła. Zauważono bowiem wypoczynkowo-zdrowotne walory tego rejonu. W porozumieniu z księciem uruchomiono ośrodek kuracyjny z kąpielami sosnowymi. Na terenie uzdrowiska usytuowane były: łaźnia, dom szwajcarski oraz tzw. Paulsburg – siedziba dyrekcji źródła. Miejscowość zaślęła z kąpeli wodnych, parowych, do których używano wyciąg z igieł sosnowych. Można było również korzystać z kuracji żętycovej. Do dyspozycji gości przygotowano kwatery w specjalnych domach, gdzie można było samemu przygotować posiłki. Istniała także możliwość korzystania z usług pobliskiej restauracji. Uzdrowisko w tym okresie porównywalne było, co do wielkości i liczby odwiedzających, z Głuchołazami. Po uruchomieniu linii kolejowej liczba odwiedzających Pokój (zwłaszcza w niedzielę) znacznie się zwiększyła. Na początku XX wieku na bazie uzdrowiska utworzono sanatorium dla górników. Po wielu latach starań obiekty gruntownie przebudowano i zmodernizowano przygotowując do przyjęcia gości.

Równolegle z budową obiektów zamkowych rozwijała się osada. Z czasem powstało dobrze funkcjonujące miasteczko, jednak bez oficjalnych praw miejskich. Powstawały drobne zakłady produkcyjne, rozwijało się rzemiosło i cechy, instytucje usługowe potrzebne mieszkańcom. Wybudowano tu (1764-1775) pierwszy na Śląsku kościół ewangelicki. W pierwszej połowie XIX wieku powstał niewielki zakład produkcyjny, który wystawił miejscowość daleko poza granice Niemiec, a produkujący z igieł sosnowych włosie wykorzystywane do wypełniania np. siedzeń w wagonach i olejek eteryczny. Poszukiwana była też terpentyna – odpad w procesie produkcyjnym włosia. Spora grupa ludzi znalazła zatrudnienie w pobliskiej hucie w Krogulnej, która eksploatowała niewielkie zasoby odkrytych rud żelaza kontynuując tradycje XVI-wieczne górnictwa rud żelaza z okolic Domaradza. Także garncarze wykorzystywali miejscowe pokłady gliny do produkcji ceramiki. W połowie XIX wieku istniało w Pokoju pięć cechów (drzewny, skórników, kowali, piekarzy i rzeźników).

Z miejscowością Pokój związanych jest wiele znanych osób. Jednym z nich jest kompozytor Carl Maria von Weber – autor opery „Wolny strzelec”, który przebywał w pokoju w latach 1806–1807. Okres pobytu okazał się bardzo płodny w życiu kompozytora.

Powstały tu między innymi: dwie symfonie, fanfara na 20 trąbek, koncert na waltornię i orkiestrę, 6 wariacji na altówkę i orkiestrę, 7 wariacji pianoforte na włoską piosenkę.

Ogromne znaczenie dla rozwoju miejscowości miało zbudowanie szosy do Opola i uruchomienie linii kolejowej Jelowa-Namysłów. Od lat 20-tych XX wieku

funkcjonowała również komunikacja autobusowa. Dla zmotoryzowanych uruchomiono dwie stacje benzynowe. Ważniejsze instytucje rozmieszczone były wzdłuż alei. Na początku XX wieku istniały w Pokoju: hotel, szpital, uzdrowisko, willa lekarza uzdrowiska, poczta, kościół ewangelicki, katolicki, synagoga, plac targowy, księgarnia, bank, sąd, urząd podatkowy i naczelnika gminy, apteka a także muzeum. Funkcjonowały również elektrownia, gazownia, urząd katastralny, rejonowy urząd szkolny, budowy dróg, zarząd lasów i posterunek policji.

Podczas działań wojennych zamek został zniszczony, następnie spalony a w konsekwencji rozebrany. Znacznie wcześniej, bo w 1921 r., zniszczeniu uległ zamek szwedzki w Winnej Górze, a drugi przekształcony został w kawiarnię. Po wielu elementach małej architektury będącej świadectwem dawnej świetności również niewiele pozostało. Pokój nie posiada obecnie charakteru uzdrowiska ani ośrodka rekreacyjnego.

Historia i pochodzenie nazw miejscowości:

Dąbrówka Dolna - ludowa opowieść głosi, że nazwa miejscowości pochodzi od imienia żony Mieszka I - Dąbrówki. (od IX do XII stulecia o Śląsk bili się Polacy i Czesi). Jedna z wzmianek o osadzie pochodzi z 1403 roku. Pierwsze budynki osady przed wiekami przylegały do kępy dębiny - małej dąbrowy. Rosło tu wiele dębów. W 1607 r. Dąbrówka Królewska znana była jako leśnictwo królewskie. Była to rolnicza wioska, mająca swojego sołtysa. Należała do niej Wilcza Buda. Gospodarze w lecie pracowali na roli, a w zimie byli zatrudnieni w Kluczborskiej Hucie, należącej do cesarza. Ziemia tu była piaszczysta. Bardzo głęboko pod ziemią znajdowała się ruda darniowa, którą wydobywano i dostarczano do Kluczborskiej Huty w Zagwizdzu. Ruda była spławiana rzeką Bogacicą. Królewska Dąbrówka należała do parafii Fałkowice. W 1784 roku mieszkało w Królewskiej Dąbrówce 241 mieszkańców, a w 1819 r. - 450. 25.09.1932 roku rozpoczęto w Dąbrówce budowę neogotyckiego kościoła, którą ukończono i poświęcono 06.09.1933 roku.

Domaradz - źródła głoszą, że nazwa miejscowości pochodzi od imienia rycerza Domarada. W XIV w. istniał tu gród - zamek, otoczony wałem obronnym. Szlak komunikacyjny z Opola do Namysłowa prowadził przez Domaradz. Teren bardzo bagienny. Na bagna w tamtych czasach mówiono „maradz”- „bagna”, gdy jechał ktoś w te strony mówił „jadę do maradza”- „na bagna”.

Domaradzka Kuźnia - nazwa miejscowości pochodzi od kuźni. To jeden z najstarszych zakładów hutniczych powiatu namysłowskiego, a i jedna z najstarszych hut Opolszczyzny. Młoty kuźni napędzały niegdyś wody Bogacicy - rzeki przynoszącej bogactwo. Nie chodziło tu tylko o obfitość ryb, bujność łąk, ale o bogactwo złóż rudy darniowej.

Fałkowie - nazwa wsi pochodzi od potomków Chwalimira, czyli Chwałka. Z czasem wioskę potomków Chwalimira nazwano Fałkowice. Chwałek (Chwalimir) – Fałek nie był pierwszym założycielem osady. Miejscowość powstała w 1309 roku. Nazywała się wówczas „Scirczemb”.

Jagienna - jedna z legend głosi, że nazwa miejscowości pochodzi od imienia dziewczyny – Jagienki, która jako jedyna przeżyła zakaźną chorobę – cholera. Druga, że od Jagiena, dobrego gospodarza, wnuka Jagi - Agaty. Należała do niego część Domaradzkiej Kuźni, na którą w 1821 roku mówiono Jagienów.

Kopalina – „pole po karczowisku”, nazwa oznacza osadę wybudowaną na terenie wykarczowanym, a potem zamienionym w pole uprawne. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1850 roku, wtedy ta wioska nazywała się Mauseberge (Mysie Górki). Pierwsi mieszkańcy pochodzili z Zawięci. Do 1945 r. osada była kolonią Zawięci, a od 1945 roku stała się samodzielną wioską.

Kozuby - bardzo dawno temu w wiosce mieszkał pan o imieniu Kozub. Był pierwszym mieszkańcem wioski. Po pewnym czasie ludzie zaczęli się osiedlać w tym miejscu. Sędzią i sołtysiem został pan Kozub, a dlatego, że był sprawiedliwym i dobrym - wioskę, w której mieszkał nazwano Kozubami. Inne legenda głosi, że nazwa miejscowości pochodzi od pasących się na łące kóz.

Krogulna - nazwa miejscowości wywodzi się od niegdyś pospolitych w tej okolicy ptaków – krogulców. W 1750 r. działała tutaj huta żelaza.. Krzywa Góra - nazwa Krzywa Góra pochodzi od asymetrycznych (krzywych) wzniesień za Pokojem. Powstała w 1772 roku za czasów panowania Fryderyka Wielkiego. Dawna nazwa Blumenthal (1845 r.) pochodziła od nazwiska pruskiego ministra.

Lubnów - dzieje nazwy tej miejscowości to wzorzec szlacheckich i spontanicznych procesów polonizacyjnych. Założoną w 1786/1787 r. przez kolonistów niemieckich osadę Liebenau można przetłumaczyć chłodnie i przenośnie jako „małą niwę”. Kolonistom chodziło jednak o „kochaną niwę”. Jeszcze przed wojną Ślązacy spolszczyli Liebenau na Lubnów w 1920 r. A może nazwa miejscowości pochodzi od zwanego Lubno - sołtysa Domaradza: Jeschke Wunkhowa, żyjącego na tych terenach w 1309 r.

Ładza - jedno z podań głosi, że nazwa pochodzi od nazwiska czeskiego szlachcica, założyciela wsi – Lady. Ladowie osiedlili tu się w XII wieku. Inne źródła datują powstanie leśnej osady za czasów panowania Fryderyka Wielkiego w 1770 r. Zadaniem koloni było pozyskania drewna i dostarczanie do huty w Zagwizdzu, która była jedną z największych fabryk amunicji dla Prus.

Paryż - nazwa miejscowości pochodzi od pewnej historii związanej z wyprawą brata Napoleona Bonaparte - Hieronimem, prowadzącym w 1812 r. wojska napoleońskie na Moskwę. Marsz odbył się z kierunku dzisiejszej zachodniej Polski poprzez ziemię namysłowską ku stolicy Rosji. Powrót przegranej armii prowadzony był tą samą trasą, między innymi przez Namysłów. Wielu jeńców zdecydowało się na stałe osiedzić na ziemi namysłowskiej. Również w gminie Pokój. Ludowa legenda, być może opowiada o zmęczonym bracie Napoleona, który pewnego dnia zatrzymał się u gospodarza pod lasem. Rano wstając z uśmiechem wypowiedział słowa „spało mi się tak dobrze jak w Paryżu”. Osadę założono jako jeden z domaradzkich przysiółków.

Pokój – „oaza spokoju Karola” - w roku 1748 książę oleśnicki Karol Wirtemberski wybrał te okolice na założenie letniej rezydencji, nazywając tę osadę Carlsruhe, co oznacza „oaza spokoju Karola”. Podobnie jak oryginalne Karlsruhe, letnia rezydencja miała klasyczne założenie na planie gwiazdy, co jest do dziś widoczne w rozplanowaniu ulic. Już w roku 1784 miejscowość była znana pod uproszczoną nazwą Pokój.

Siedlice - nazwa wsi pochodzi od nazwiska pruskiego generała Fridericka Wilhelma von Seydlitz, właściciela pałacu w Minkowskim koło Namysłowa. Sprowadzono tu ludzi z Niemiec, żeby pracowali jako drwale dla huty w Zagwiździu. W hucie produkowano amunicję. Była to kolonia leśna. Powstała w 1770 r.

Świercowskie - miejscowość ta prawdopodobnie należała do Świerca – chłopca o bardzo popularnym na Śląsku nazwisku.

Zawiść - kiedyś Zawiść nazywała się Schirobanz. W 1736 były w użyciu dwie nazwy Zawiść i Schirobanz. W aktach nadleśnictwa Królewska Dąbrówka od 1768 do 1786 – występuje nazwa Schirobanz, w 1785 Sawiszcz, a w 1804 Satwitsch. W 1670 roku wioskę wpisano w akta parafii Fałkowice. Obecnie wśród mieszkańców wsi nadal funkcjonują dwie nazwy: Zawiść - Szyrobanc.

Zieleniec - do niedawna Zieliniec, niemiecki wariant nazewniczy „Gruneiche” sugeruje, że pierwsze zabudowana wioski wzniesiono przy pięknym zielonym pojedynczym dębie. W 1666 roku zanotowano zlokalizowane Zielnice, a potem utrwaliła się forma Zieliniec – od archaicznej formy słowa zielin, a więc może chodzi tu o miejsce, gdzie pod magicznym dębem zbierano ziele dla celów leczniczych. W 1309 r. okolice Zieleńca graniczyły z posiadłością klasztoru w Czarnowasach.

Żabiniec - legenda głosi, że nazwa Żabiniec pochodzi od rehotu żab, jednak najprawdopodobniej nazwa osady związana jest z losami żołnierzy francuskich, którzy osiedlali się na tych ziemiach po przegranej bitwie z Rosją. Być może od przysmaku Francuzów „żab”, wywodzi się nazwa tej miejscowości. Osadnicy budowali tu drewniane domy i stodoły. Trudnili się drwalstwem. Niedaleko Żabińca jest Kirchówek - mały cmentarz, na którym spoczywają francuscy żołnierze.

3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Krajobraz kulturowy definiowany jest jako *przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze*⁹. Dziedzictwo i krajobraz kulturowy gminy Pokój, a

9

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., art.3 pkt. 14 (Dz. U. 2003 nr 162 poz.1568 z późn. zm.)

szczególnie Pokoju wiąże się przede wszystkim z jego folwarczno-dworską genezą a następnie z rozwojem miejscowości jako dynamicznego ośrodka uzdrowiskowego . Te właśnie czynniki zasadniczo wpłynęły na rozwój i dzisiejszy kształt gminy a związane z tym obiekty stanowią obecnie świadectwo zachodzących przemian. Obecnie wykształcona struktura Pokoju tworzy konglomerat niskiej (głównie jedno, dwu i trzykondygnacyjnej) zabudowy, które sąsiadują z terenami przemysłowymi oraz powojennymi zespołami budownictwa wielorodzinnego. W dzisiejszych granicach Pokoju istnieje zabytkowe założenie parkowe, łączące elementy przyrodnicze z obiektami architektury. Na terenie Pokoju znajdują się dwa kościoły wpisane do rejestru zabytków. Na terenie Pokoju znajdują się trzy cmentarze: ewangelicki, katolicki i jeden żydowski. Wszystkie cmentarze są chronione wpisem do rejestru zabytków. W planie miejscowym chroniony jest układ urbanistyczny wsi.

3.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

3.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Tabela I – A - zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT ADRES OBECNY	ADRES DAWNY (Z DECYZJI O WPISIE DO REJESTRU)	DATA POWST ANIA	NR DECYZJI O WPISIE DO REJESTRU
Domaradz	dom	dom mieszkalny	XIX	758/64 z 31.03.1964
Domaradzka Kuźnia	dom, ul. Opolska 11	chałupa drewniana	XVIII/XIX	2150/87 z 09.02.1987
Fałkowice	cmentarz		XVIII, po 1850	293/94 z 10.01.1994
Krzywa Góra	cmentarz katolicki			290/92 z 26.10.1992
Pokój	kościół ewangelicki „Kościół Zofii”	kościół ewangelicki		202/56 z 06.10.1956 601/17/46 z 16.12.1946
Pokój	cmentarz parafialny., ul. Wolności			285/92 z 23.10.1992
Pokój	cmentarz ewangelicko-		1755	289/92 z 28.10.1992

	augsburski, ul. 1 Maja			
Pokój	cmentarz żydowski, ul. Kolejowa			227/89 z 04.12.1989
Pokój	park			123/85 z 4.03.1985 7/46 z 16.12.1946
Pokój	dom „Mateusza”, ul. Brzeska 1		XVIII	1795/66 z 14.10.1966
Pokój	dom (ruina), ul. Brzeska 20		XIX	1796/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. Kościelna 1	dom, ul. Kościelna 5	XIX	1797/66 z 14.10.1966
Pokój	dom (plebania), ul. 1 Maja 12		XIX	1798/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. 1 Maja 18			1801/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. Namysłowski a 5		XIX	1799/66 z 14.10.1966
Pokój	Dom Parafialny 1 Maja 11			162/2011 z 7.07.2011
Pokój	Kościół katolicki		1907- 1908	230/2015 z 14.01.2015
Pokój	dom, ul. Wolności 36		XIX	1800/66 z 14.10.1966
Zawiść	cmentarz z budynkiem gospodarczy m		1910	295/94 z 08.12.1994
Zieleniec	cmentarz komunalny z drewnianym parkanem,		1700	288/92 z 06.11.1992

3.3.2. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy. Ocena stanu zachowania

Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy są bardzo zdegradowane i wyłączone częściowo z użytkowania. Takim zabytkiem jest zabytkowe założenie parkowe w Pokoju.

3.3.3. Zabytki ruchome

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Uwagi
1	Domaradz	Kapliczka z figurą – św. Anna nauczająca Marię	Przy domu nr 2	
2	Domaradz	Kapliczka z obrazem – Matka Boska z Dzieciątkiem	Przy drodze przed wsią	
3	Domaradz	Figura – św. Jan Nepomucen	Przy drodze we wsi	
4	Domaradzka Kuźnia	Kapliczka	Przy skrzyżowaniu dróg Pokój – Wołczyn, przy domu nr 6	
5	Fałkowice	Figura – św. Jan Nepomucen w kapliczce	Przy kościele parafialnym	
6	Fałkowice	Kapliczka	W pobliżu domu nr 84, przy drodze do Lubnowa	
7	Jagienna	Kapliczka	Naprzeciw domu nr 1, na granicy miejscowości od strony Opola	
8	Lubnów	Kapliczka-dzwonnica	Przy ul. Powstańców Śl. Nr 11	
9.	Zespół rzeźb i obiektów małej architektury parkowej (11 obiektów)	Zabytkowe założenie parkowe w Pokoju	Założenie parkowe w Pokoju	

3.3.4. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Tabela I – C - zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

L. p.	NR OBSZARU/ NR STANOWISKA	OKREŚLENIE OBIEKTU	KULTURA/CHRONOLOGIA	NR REJESTRU ZABYTKÓW C-	DATA WPISU
1.	KRZYWA GÓRA	GRODZISKO	ŚREDNIOWIECZE (XIV-XV)	A - 353/72	1972

3.3.5. Stanowiska archeologiczne włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Tabela II – C – strefy „obserwacji” archeologicznej włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Na uwagę zasługują również znaleziska archeologiczne zlokalizowane na terenie gminy Pokój. Potwierdzają one kształtowanie się osadnictwa na tym terenie już od epoki kamienia. Łącznie zewidencjonowano 17 stanowisk archeologicznych, w tym:

- 2 w Dąbrówce Dolnej,
- 3 w Domaradzu,
- 2 w Domaradzkiej Kuźni,
- 3 w Fałkowicach,
- 1 w Siedlicach,
- 5 w Zawiści,
- 1 w Pokoju (tzw. „szwedzki zamek”).

	LICZBA STANOWISK	MEJSCOWOŚĆ
1.	2	Dąbrówka Dolna
2.	3	Domaradz
3.	2	Domaradzka Kuźnia
4.	3	Fałkowice
5.	1	Siedlice
6.	5	Zawiść
7.	5	Pokój

3.3.6. Zabytki ruchome w zbiorach muzealnych
brak

3.3.7. Dziedzictwo niematerialne

Tradycyjne nazewnictwo poszczególnych rejonów gminy oraz historyczne nazwy ulic jako wartość związana z rozwojem gminy Pokój.

3.3.8. Gminna ewidencja zabytków

Gminna ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami. Ewidencją zostają objęte zabytki architektury i budownictwa: zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych oraz zabytki archeologiczne. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków spoczywa na wójcie¹⁰. Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym, lecz powinna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ewidencja gminna winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji etc.), a także w oparciu o dane dostarczane od Konserwatora Zabytków uzupełnieniu o zmiany stanu prawnego – wpis obiektu do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków i nowe ustalenia naukowe. W oparciu o dane WUOZ uzupełnieniu i weryfikacji podlega również wykaz stanowisk archeologicznych.

Zgodnie z nowelizacją Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹¹ w gminnej ewidencji powinny się znaleźć zabytki:

- Wpisane do rejestru zabytków (decyzją wojewódzkiego konserwatora zabytków, który kolejno nadaje nr rejestru)
- Znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków i wskazane do włączenia do tejże ewidencji
- Wyznaczone przez Prezydenta Miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Prace nad Gminną Ewidencją Zabytków były przeprowadzone w 2009 r. Ewidencja zabytków nieruchomości zawiera obecnie 78 obiektów z terenu gminy

10

Art. 21 i 22 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568, z późn.zm)

11

Art. 1 pkt 5 lit b Ustawy z dnia 18 marca 2010 o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DZ. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474); Por. I. Mikiciuk, *Gminna ewidencja zabytków w świetle zmian wprowadzonych Ustawą o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, Kurier Konserwatorski, Nr 9, 2010, s. 5-10.

Pokój. Listę obiektów zawiera **Aneks 1**. Najliczniejszą grupę obiektów w ewidencji stanowią budynki mieszkalne.

Stan zachowania i utrzymania poszczególnych obiektów jest znacznie zróżnicowany. W stosunkowo najgorszym stanie jest najliczniejsza grupa objęta ewidencją – budynki po kolei, po SDOO. W wielu budynkach zachowały się elementy dawnego rzemiosła – detale sztukatorskie, kute balustrady, snycerskie drzwi i inne. Zły stan zachowania znacznej części ujętych w ewidencji budynkach mieszkaniowych wynika zarówno z naturalnego zużycia tych obiektów, jak również długoletniego braku konserwacji i bieżących napraw.

Tabela II – A - Obiekty wskazane do włączenia do wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomych

Tabela – III A - Obiekty wskazane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT ADRES OBECNY	ADRES DAWNY (Z DECYZJI O WPISIE DO REJESTRU)	DATA POWST ANIA	NR DECYZJI O WPISIE DO REJESTRU
Domaradz	dom	dom mieszkalny	XIX	758/64 z 31.03.1964
Domaradzka Kuźnia	dom, ul. Opolska 11	chałupa drewniana	XVIII/XIX	2150/87 z 09.02.1987
Fałkowice	cmentarz		XVIII, po 1850	293/94 z 10.01.1994
Krzywa Góra	cmentarz katolicki			290/92 z 26.10.1992
Pokój	kościół ewangelicki „Kościół Zofii”	kościół ewangelicki		202/56 z 06.10.1956 601/17/46 z 16.12.1946
Pokój	cmentarz parafialny., ul. Wolności			285/92 z 23.10.1992
Pokój	cmentarz ewangelicko- augsburski,		1755	289/92 z 28.10.1992

	ul. 1 Maja			
Pokój	cmentarz żydowski, ul. Kolejowa			227/89 z 04.12.1989
Pokój	park			123/85 z 4.03.1985 7/46 z 16.12.1946
Pokój	dom „Mateusza”, ul. Brzeska 1		XVIII	1795/66 z 14.10.1966
Pokój	dom (ruina), ul. Brzeska 20		XIX	1796/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. Kościelna 1	dom, ul. Kościelna 5	XIX	1797/66 z 14.10.1966
Pokój	dom (plebania), ul. 1 Maja 12		XIX	1798/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. 1 Maja 18			1801/66 z 14.10.1966
Pokój	dom, ul. Namysłowska 5		XIX	1799/66 z 14.10.1966
Pokój	Dom Parafialny 1 Maja 11			162/2011 z 7.07.2011
Pokój	Kościół katolicki		1907-1908	230/2015 z 14.01.2015
Pokój	dom, ul. Wolności 36		XIX	1800/66 z 14.10.1966
Zawiść	cmentarz z budynkiem gospodarczym		1910	295/94 z 08.12.1994
Zieleniec	cmentarz komunalny z drewnianym parkanem,		1700	288/92 z 06.11.1992

A także obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela IV A - lista obiektów proponowanych do uwzględnienia w ramach aktualizacji gminnej ewidencji zabytków:

brak

**4. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.
ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ**

Ocenę szans i zagrożeń dla przyszłości gminy a zarazem trwania jego dziedzictwa kulturowego, uszczegółowiona została na potrzeby niniejszego *Programu* o zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Silne strony

- wysokie walory kulturowe, historyczne, przyrodniczych

Słabe strony

- niski poziom wiedzy na temat walorów kulturowych , historycznych i przyrodniczych
- niewystarczające wykorzystanie obiektów zabytkowych;
- mało skuteczna ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego ze względu na niewystarczający poziom finansowania prac konserwatorskich lub innych prac związanych z utrzymaniem wysokich standardów przestrzeni.
- brak wystarczających środków finansowych gminy na ochronę zabytków i prace konserwatorskie przy obiektach;
- wysokie koszty utrzymania i remontów obiektów zabytkowych;
- niewystarczająca elastyczność i brak umiejętności adaptacji instytucji kultury do nowych wyzwań;
- niewystarczające powiązanie edukacji szkolnej z edukacją kulturalną wykorzystującą lokalne zasoby kulturowe

Szanse

- możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych;
- rosnące zapotrzebowanie na działalność kulturalną wśród społeczeństwa;
- powszechna świadomość konieczności ochrony zabytków;

- wzrost znaczenia dziedzictwa kulturowego w świadomości Polaków (badania Narodowego Instytutu Dziedzictwa).

Zagrożenia

- Dekoniunktura gospodarcza kraju
- Patologie społeczne
- Starzenie się społeczeństwa
- Niepozyskanie zewnętrznego finansowania dla planowanych inwestycji
- Degradacja zabytków
- Zbyt wolne tempo rewitalizacji przestrzeni i niski poziom estetyki
- Niedostatek środków publicznych na rewitalizację
- Niekontrolowana akcja inwestycyjna, w której interes własny przedkładany jest ponad dobro i wartości ogólne
- Niekontrolowane modernizacje obiektów zabytkowych prowadzące do utraty ich pierwotnych walorów architektonicznych

5. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

5.1. PRIORYTETY POLITYKI GMINNEJ ZWIĄZANEJ Z OCHRONĄ ZABYTKÓW I OPIEKĄ NAD ZABYTKAMI

- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe: dążenie do materialnej poprawy stanu zabytków, ich adaptacji i rewitalizacji
- Konsekwentne i planowe realizowanie działań samorządowych w zakresie ochrony zabytków
- Prowadzenie działań w zakresie planowania przestrzennego oraz gospodarce nieruchomościami mających na celu przede wszystkim powstrzymanie degradacji obiektów i obszarów zabytkowych i kulturowych oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania
- Powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju społeczno-ekonomicznego gminy
- Realizowanie regionalnych i lokalnych projektów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego
- Racjonalne wykorzystanie funduszy gminnych na prace ratownicze, zabezpieczające i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych
- Wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni miejskiej i zabytków dla potrzeb społecznych

- Upowszechnienie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych zasad postępowania względem zabytków, wspieranie odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych za posiadane mienie
- Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków oraz kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki odczytywane jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości oraz tradycji

5.2. KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI

5.2.1. Działania związane z opieką nad zabytkami oraz ochroną krajobrazu kulturowego gminy

- a) Realizacja zadań z zakresu opieki nad zabytkami wynikające z *Strategii rozwoju gminy Pokój*
 - Rewaloryzacja zabytkowego założenia parkowego w Pokoju
 - Remonty zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.
 -
- b) Realizacja kierunków polityki przestrzennej wskazanych w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* oraz zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
- c) Podejmowanie starań o dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych z budżetu państwa (programy operacyjne) oraz programów UE
- d) Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programów funduszy UE. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych
- e) Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego (zwłaszcza w zakresie samowoli budowlanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską, przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków)

5.2.2. Działania informacyjne, popularyzacyjne i edukacyjne związane z promocją zabytków i walorów krajobrazu kulturowego Pokoju

- a) Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią gminy oraz ochroną dóbr kultury
- b) Wspieranie organizacji wystaw stałych i czasowych tematycznie związanych z historią gminy i wzmacniających jej wizerunek
- c) Wspieranie działań organizacji społecznych, pozarządowych i środowisk zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami
- d) Wsparcie i współpraca w tworzeniu systemu informacji o zabytkach Pokoju. Udostępnienie na stronie Urzędu Gminy Pokój gminnej ewidencji zabytków wraz z podaniem aktualnego stanu prawnego obiektów
- e) Aktywna współpraca z lokalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z opieką nad zabytkami
- f) Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej dotyczącego obiektów zabytkowych - tablice informacyjne przy najważniejszych obiektach zabytkowych
- g) Współpraca Urzędu Gminy Pokój oraz właścicieli obiektów zabytkowych przy organizacji Europejskich Dni Dziedzictwa – wydarzenia służącego promocji zabytków, historii i tożsamości wśród lokalnej społeczności

6. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania założone w gminnym programie opieki nad zabytkami realizowane będą za pomocą następujących instrumentów:

- a) Prawnych
 - Uchwalanie planów miejscowych uwzględniających ochronę obiektów zabytkowych
- b) Finansowych
 - Finansowanie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach będących własnością gminy
 - Korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich, programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz samorządu wojewódzkiego
- c) Społecznych
 - Działania edukacyjne i promocyjne,
 - Współdziałanie z organizacjami społecznymi
- d) Kontrolnych
 - Okresowa weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków
 - Monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego
 - Monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

7. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces oceny celów gminnego programu opieki nad zabytkami poprzez analizę stopnia ich realizacji będzie obejmował następujące czynniki:

- a)** Bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków (przynajmniej raz na dwa lata), uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych
- b)** Ocenę poziomu wydatków gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami wraz z uwzględnieniem wartości finansowej i liczby obiektów zabytkowych poddanych pracom remontowym i konserwatorskim
- c)** Ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych
- d)** Ocenę realizacji zadań z zakresu promocji zabytków i edukacji uwzględniającej kwestię dziedzictwa kulturowego gminy Pokój (liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie miasta, a także opracowanych wydawnictw, w tym folderów promocyjnych)
- e)** Ocenę kontaktów z właścicielami obiektów zabytkowych, w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych

Analiza będzie dokonywana przez każdorazowo przez Wójta Gminy Pokój po upływie 2 lat funkcjonowania programu i zakończona raportem przedstawianym Radzie Gminy Pokój. W miarę rozwoju systemu monitorowania uwzględniona może być weryfikacja sposobu tejże oceny.

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych¹².

Istnieje możliwość pozyskania dofinansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami z budżetu państwa. Wsparcie finansowe może pochodzić ze środków:

12

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.). Kwestie dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2005 r., nr 112, poz. 940)

- Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych
- Budżetu samorządu województwa opolskiego i jednostek samorządu terytorialnego
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu (dla założeń zieleni zabytkowej)

Wsparcie dla inicjatyw pozarządowych istnieje również możliwość wsparcia ze strony fundacji europejskich i zagranicznych.

9. ANEKS 1. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW

10. ANEKS 2. ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY